

DOPRINOS NOVOPAZARSKOG ZBORNIKA (1977–1990) U AFIRMACIJI I RAZVOJU ISLAMSKE KULTURE U SANDŽAKU

*THE CONTRIBUTION OF THE NOVOPAZARSKOG ZBORNIKA
(1977–1990) TO THE AFFIRMATION AND DEVELOPMENT OF
ISLAMIC CULTURE IN SANDŽAK*

Mensur ZUKORLIĆ

Dr., National Library "Dositej Obradović" Novi Pazar, Serbia

 <https://orcid.org/0009-0002-2560-9421>

Sažetak: Ovaj rad predstavlja značajnu analizu periodične publikacije „Novopazarski zbornik” (1977–1990) u kontekstu afirmacije islamske kulture u Sandžaku. Analiziraju se teme objavljenih naučno-istraživačkih radova koji su doprinijeli razvoju vjerskog, kulturnog i društvenog identiteta Novog Pazara i šireg sandžakog prostora. Poseban osvrt dat je na društveni kontekst i okolnosti u kojima su ove teme obrađivane. Takođe, prikazan je međusobni odnos naučnih disciplina i tematskih oblasti, s ciljem identifikacije dominirajućih tema i prostora za dalja istraživanja. Multikulturalnost i multikonfesionalnost Sandžaka, kao i njegova osmanska i islamska kulturna baština, predstavljaju ključne faktore koje ovaj rad nastoji osvijetliti, s ciljem očuvanja kulturnog naslijeđa.

Ključne riječi: Novopazarski zbornik, islamska kultura, Novi Pazar, Sandžak, kulturno naslijeđe

Abstract: This paper provides a significant analysis of the periodical *Novi Pazar Yearbook* (1977–1990) in the context of promoting Islamic culture in the Sandžak region. It examines the themes of the published scholarly articles that contributed to the religious, cultural, and social identity of Novi Pazar and the wider Sandžak area. Particular attention is given to the societal context and circumstances in which these topics were addressed. The study also presents the interrelation of academic disciplines and thematic areas, aiming to identify the dominant topics as well as areas that warrant further research. The multicultural and multiconfessional character of Sandžak, along with its Ottoman and Islamic cultural heritage, are highlighted as key factors, emphasizing the importance of preserving cultural legacy.

Keywords: *Novi Pazar Yearbook*, Islamic culture, Novi Pazar, Sandžak, cultural heritage

Corresponding author: Mensur Zukorlić, mensurzukorlic@gmail.com

Citation: Zukorlić, Mensur. “Doprinos Novopazarskog zbornika (1977–1990) u afirmaciji i razvoju islamske kulture u Sandžaku.” In *Balkan Periodicals: The Trajectory of Islamic Thought in the Communist Period*, edited by Sevba Abdula, Ahmet Köroğlu, and Fatih Şabani, 241–253. Skopje: IDEFE Publications, 2025. <https://doi.org/10.51331/EB11MZ>.

Uvod

Prvi broj Novopazarskog zbornika objavljen je 1977. godine u izdanju Zavičajnog muzeja u Novom Pazaru s ciljem okupljanja istraživača iz oblasti arheologije, historije, etnologije, historije umjetnosti, jezika, književnosti, arhitekture, geologije, vjere i srodnih disciplina. Do 1990. godine zbornik je uređivao dr. Ejup Mušović. Pored naučnih radova iz navedenih oblasti, posebnu pažnju dobili su tekstovi posvećeni islamskoj arhitekturi, umjetnosti i materijalnoj kulturi, koje su – uprkos vremenu i destruktiji – očuvane i obnavljane stoljećima.

Većina sačuvanih objekata islamske baštine datira iz XV i XVI vijeka, a karakteristike orijentalnog grada Novog Pazara dokumentovao je i Evlija Čelebi 1661. godine. Poseban značaj u tom kontekstu imaju islamske zadužbine – vakufi, koji su odigrali ključnu ulogu u oblikovanju vjerskog, obrazovnog, socijalnog i kulturnog života Novog Pazara i šire regije.

Putem vakufa izgrađeni su džamije, medrese, hamami, mostovi, hanovi i karavansaraji. Novopazarski zbornik je kroz objavljene radove isticao njihovu vrijednost u očuvanju islamskog identiteta i kulturne tradicije.

U zborniku su zastupljene i teme rukopisa, epigrafike, arhitektonskih detalja i biografija učenjaka koji su oblikovali obrazovni sistem Sandžaka. Prilozi iz oblasti islamske teologije, šerijatskog i običajnog prava dodatno osvjetljavaju svakodnevnicu muslimanskog stanovništva kroz historijske epohe.

Zbornik je, uprkos ideološkom okviru socijalističke Jugoslavije i dominantnom sekularizmu, uspio očuvati prostor za afirmaciju islamske kulture, suživota i identiteta. Time je omogućio kontinuitet naučne rasprave o kulturnoj posebnosti Sandžaka.

Doprinos i afirmacija islamske kulture i doprinos novopazarskog zbornika u tome

Novi Pazar i Sandžak pa i Srbija je prepuna orijentalizmima koje mi nazivamo, turcizmi, i ako su pretežno arapskog porijekla, a posebno terminologija koja se koristi u vjerske svrhe. Osmanlije su islam primili od Arapa, kao što je slučaj sa Persijom i svim ostalim zemljama koje su Arapi osvojili u vrijeme ekspanzije islama. Širenjem islama nametnut je i arapski jezik, kao nedjeljivi dio ortodoksnog islama i njegove primjene u izvornim principima. Pored religije i arapskog jezika, Turci su od Arapa preuzeli u velikoj mjeri kulturu, običaje i tradiciju¹.

1 Mehmed Bećović, "Islamski epigrafski spomenici Novog Pazara," *Novopazarski zbornik*, br. 10 (1986): 113–130.

Što je utjecalo i ostavilo neizbrisivi trag na sveukupno ponašanje ljudi na tom prostoru.

Period od 1940. godine pa nadalje, vjerski i kulturni život muslimana odvijao se prema odavno iskušanim obrascima. Naravno, kao i svaka nova kultura koja se pojavi, mora da se prilagodi, makar dijelom, zatečenoj kulturi, zatečenim kulturnim obrascima, tradiciji; drugim riječima dolazi do određene sinkretizacije kulture do stepena koji je moguć. U tom smislu, spomenut ću, ukratko, najvažnije institucije preko kojih se odvijao cjelokupni život muslimana u Sandžaku, čije su teme zastupljene u novopazarskim zbornicima. Prije svega zasluga, da možemo uopšte govoriti na ovu temu, pripada islamskoj zajednici i institucijama koje su zadužene da pažljivo brinu o zajednici muslimanskih vjernika, da joj pomažu u određivanju i poštovanju zakona i pravila, što kultura vjera i njeni vispreni i priznati tumači traže od zajednice vjernika. U tom kontekstu pored islamske zajednice kao najvažnijeg faktora, koja se bavi pitanjima vjere i vjerskih obreda i kulture vjerovanja kao institucija koja svojim složenim mehanizmima pokreće i odražava čitav niz aktivnosti, koje, evidentno, imaju široke društvene implikacije u Sandžaku. Zaslugu za očuvanje islamske kulture vjerovanja, kada je bilo to veoma otežano, u nedostatku literature, po prirodi svoje djelatnosti primarno je vjerska zajednica posjedovala široki spektar djelatnosti i aktivnosti.

Vidnu ulogu u učvršćenju islama u našim krajevima i razvoju islamske duhovne i materijalne kulture odigrat će Osmansko naslijeđe (džamije, tekije, hamami, musale, šadrvani, bezistani, hanikahi, mostovi itd). Novi Pazar i Sandžak u kome se razvija zanatstvo i trgovina, osnivaju se i grade raznovrsne zadužbine – vakufi.

Islamski spomenici Novog Pazara

Islamski sakralni spomenici Novog Pazara — džamije, mesdžidi i tekije — čine najvažniji dio kulturno-historijskog identiteta ovog grada. Oni svjedoče o višestoljetnom prisustvu islama, ali i o procesu urbanizacije, društvene organizacije i duhovnog života muslimanske zajednice u ovom dijelu Balkana. Njihovo prisustvo se vezuje za sredinu XV vijeka, odnosno za osnivanje Novog Pazara od strane Isa-bega Ishakovića, što ovu urbanu cjelinu čini jednom od najstarijih islamskih kulturnih zona u današnjoj Srbiji.

Osnivanje i razvoj islamskih spomenika

Nakon osmanskog osvajanja Balkana, Novi Pazar je izrastao u važan administrativni, trgovački i vojni centar. U skladu s tim, u gradu se razvija složena urbana struktura tipična za orijentalne gradove: u centru je čaršija, kao privredno

jezgro, dok su oko nje smještene mahale, svaka sa svojom džamijom ili mesdžidom, što ukazuje na decentralizovanu religijsku organizaciju, ali i na jaku lokalnu zajednicu.

Brojnost i rasprostranjenost bogomolja

Do XVII vijeka Novi Pazar ima između 40 i 50 mahala, a svaka od njih je posjedovala bar jednu bogomolju. Prema najstarijim sačuvanim podacima, u Novom Pazaru je bilo više od 20 džamija i mesdžida, što svjedoči o značajnoj gustini sakralnih objekata i razvijenom vjerskom životu. Pored džamija, postojale su i tekije, koje su bile centri sufijske duhovnosti i socijalne brige.

Najznačajniji spomenici

Među najpoznatijim islamskim spomenicima izdvajaju se:

- Altun-alem džamija, izgrađena u XVI vijeku, simbol duhovne i umjetničke raskoši;
- Lejlek džamija;
- Česmeli (Eski) džamija, vjerovatno jedna od najstarijih;
- Arap džamija i druge.

Mnoge od ovih džamija su obnovljene više puta, ali su zadržale svoju autentičnost i duhovnu funkciju.

Uloga bogomolja u društvu

Džamije nisu bile samo mjesta molitve, već i prostori obrazovanja (mektebi, medrese), pravne rasprave, vakufskih institucija i društvenih okupljanja. Tekije su igrale posebnu ulogu u vjerskom životu kroz sufijski misticizam, ali i u socijalnom zbrinjavanju, liječenju i učenju.

Kulturno-historijska vrijednost

Islamski spomenici u Novom Pazaru ne predstavljaju samo religijsku baštinu, već i važan segment nematerijalnog kulturnog naslijeđa. Oni su oblikovali urbanistički plan grada, čuvali pamćenje zajednice, i svjedočili o kontinuitetu života, toleranciji i suživotu muslimanske i hrišćanske populacije kroz vijekove.

Dakle, Islamski spomenici Novog Pazara su neodvojivi dio njegovog historijskog i kulturnog identiteta. Njihova brojnost, raznovrsnost i očuvanost govore u prilog bogatom duhovnom životu zajednice i kontinuiranoj brizi o kulturnom

naslijeđu. Danas, oni predstavljaju most između prošlosti i savremenog identiteta grada, te su nezaobilazna tačka svakog pokušaja da se razumije historija Sandžaka i njegove muslimanske zajednice.

Altun Alem džamija u Novom Pazaru – historijski i kulturno vjerski kontekst

Novi Pazar, poznat i kao Jeni Bazar, osnovao je turski vojskovođa i krajišnik Isabeg Ishaković, i od tada je odigrao važnu ulogu u osmanskome prodoru ka sjeverozapadu Balkanskog poluostrva. Zahvaljujući svome strateškom položaju, Novi Pazar je postao sigurno uporište turske vojske i zanatsko-trgovački centar.

Već sredinom 15. vijeka, grad je bio dovoljno stabilan – uspostavljanjem timarsko-spahijskog sistema – da omogući dolazak dubrovačkih trgovaca. Uz podršku Isabega i osmanskih vlasti, oni su dobijali privilegije i postajali važan dio lokalne privrede. Njihova prisutnost pomogla je Novom Pazaru da preraste iz male palanke u značajnu kasabu.

Grad je bio na raskrsnici tri važna trgovačka puta, što mu je omogućilo da postane jedno od ključnih karavanskih središta u regionu. Već krajem 15. vijeka, Novi Pazar je bio i administrativni centar – najpre Jeleč-vilajeta, zatim posebne nahije i kadiluka.

U to vreme, grad je imao pet muslimanskih mahala, četiri hrišćanske, i razvijenu dubrovničku koloniju. Većinski dio trgovine držalo je islamizirano lokalno stanovništvo. Upravo u tom duhu razvoja nastajale su i brojne građevine – među kojima je i Altun-alem džamija, kao simbol duhovne i kulturne snage tog doba.²

Vakufnamom funkcionerima u Novom Pazaru osnivač odredio platu

1. Za hatiba džamije četiri dirhema dnevno.
2. Za imama 28 šest dirhema, s tim da i hatib i imam budu učeni, pobožni, plemenitih svojstava, dobročinitelji i pravedni.
3. Za mujezina četiri dirhema dnevno.
4. Za kurae po dva dirhema dnevno, svakome.

---

2 Ejup Mušović, "Islamski spomenici Novog Pazara – istorijski pregled," *Novopazarski zbornik*, br. 9 (1985): 67–98.

5. Za dva maurifa po jedan dirhem, svakome.
6. Za kajima dva dirhema dnevno.
7. Za ašure, svijeće i kandila jedan dirhem, pod istim uslovima.
8. Za mualima četiri dirhema dnevno.
9. Za mualimovog pomoćnika jedan dirhem. Mualim treba da je dobar, pouzdan, sposoban za predavanja i objašnjenja.

U daljem tekstu vakufname zaveštalac je zadržao pravo upravljanja zadužbinama za sebe, doživotno, a zatim „za najboljeg sina po redu prednosti, s koljena na koljeno. Uslov je da sljedeći po prednosti i dobroti od njegovih sinova, posle mutevelije, bude nazir vakufa.“ Za muteveliju vakufa određeno je nagrađivanje od deset dirhema dnevno, za nadzornika pet dirhema, a za džabiju vakufa u Novom Pazaru dva dirhema. No, uz odredbe o visini nagrada vakufskih službenika oprezni Muslihudin dodao je da „troškovi popravke vakufa treba da se pretpostave pripadnostima pojedinih zvanja.“

Za preciznije određivanje vremena nastanka Altin-alem džamije svakako je najkorisniji završni pasus ove vakufname, u kome se kaže:

„Kada je zaveštalac izvršio ovo zaveštanje, utvrdio dužnosti, uslove i pravila i kada su, godinama, funkcioneri dostojno vršili svoje dužnosti, on postavi za muteveliju Hadži Nasuha sina Abdulahova i predade mu na upravu vakufe, koje on preuzme prema izloženim uslovima. Nakon toga je zaveštalac hteo da povuče svoje zaveštanje i da sa njim raspolaže kao sa svojom običnom imovinom, koje pravo odustajanja priznaje zaveštačima najveći pravni autoritet Ebu Hanife. U tu svrhu je zaveštalac poslao svog zastupnika, hatiba Isaka sina Mahmudova, sa svedocima Mihjudinom, imamom, te trgovcem Mahmudom sinom Abdulahovim, na Šerijatsko sudsko vijeće. Tu su se oni sporili i parničili sa pomenutim mutevelijom pred učeni sudijom, čiji se vredni potpis nalazi na čelu ovog dokumenta. Sudija se opredeli za stranu vakufa, jer su svi uslovi za njegovu valjanost prema fetvama dvojice čuvenih pravnih autoriteta (Muhameda i Ebu Jusufa) postojali, budući da sudija poznaje sva moguća naučna razmimoilaženja pravnih naučnika. Zbog svega toga, on je presudio valjanost vakufa u celini i pojedinostima. Tako je ova zadužbina postala potvrđena, registrovana, trajna i neosporna, tako da nikome nije dozvoljeno da u njoj pravi ma kakve izmene, za koji slučaj postoji pretnja samog slova Kur'ana. Zaveštača će, pak, sam Allah nagraditi.“

Iz ovog fragmenta vakufname vidi se da je Mevlana Muslihudin, pošto je podigao svoje zadužbine, kao osnivač ustrojio njihov rad, zatim, kao pravedan čovjek, postavio vakufske službenike, i najzad, nakon izvesnog vremena, predao

upravu novom muteveliji. Tek posle toga je hteo da povuče svoje zavještanje i da sa njim raspolaže kao sa svojom običnom imovinom, pa je i usledilo ovo konačno rešenje.³

U Sandžaku se islamska kultura ispoljava u mnogim oblastima života muslimanske zajednice, u gotovo svim, ali ponekad i u drugim vjerskim i etničkim sredinama, a posebno se zapaža u: – načinu odijevanja, ishrani, stanovanju i ponašanju; – urbanizmu (podjela gradova na: čaršiju, privredni dio gdje je izmiješanost stanovništva primjetna, i mahale, stambene četvrti gdje su poštovane vjerske, nacionalne i druge posebnosti žitelja); – dekorativnoj umjetnosti (bojenje zidova i stropova, ornamentika i arabeske, pokućstvo; u slikanju se izbjegava predstavljanje ljudskih likova ili vajanje, iz bojazni da se ne naruši čisto islamsko monoteističko učenje); – muzičkom obrazovanju (mevluda, ilahija, ezana, tekbi- ra, narodne i umjetničke pjesme, posebno sevdalinke, sviranje na nekim čisto orijentalnim instrumentima, kao što su saz, orijentalna tambura, ud, naj i dr.); – medicinskom poznavanju i ponašanju i ukrašavanju, odnosno šminkanju (lična i društvena higijena kao preventivna zaštita, liječenje travama, čak i nošenje još uvijek zapisa-hamajlija, upotreba mirisa, kod žena naročito, a sve prema tradicionalnim obrascima kojima se bavi šerijat, sistemu obrazovanja (poseban školski sistem: mektebi, medrese, džamije, tekije, hanikah i vanškolski: vazovi, dersovi, po kućama i na javnim skupovima, hutbe u džamijama i musallama, mevludi i tevhiidi. Moglo bi se reći da tekstovi koji su objavljivani u Novopazarskom zborniku uglavnom se obrađuju ove teme. I ako je bilo veoma mali broj časopisa koji su se štampali u ovom periodu, mogao bih slobodno reći da poštovanje i vrjednovanje pisane riječi, papira ili uopšte knjige kod muslimana dolazi kao nešto sveto. Sve je to tako zbog toga što i sam Kur'an zahtijeva da se uči i poštuju oni koji se bave naukom, bez obzira na to kojom, ako je u službi dobra: el-hajr. (Šabanović, 1964, 193.) Ovi oblici uspostavljanja javnog i domaćeg ponašanja, standarda obrazovanja i održavanja tradicije jesu po porijeklu u većini svojih obrazaca orijentalni, ili ponekad čisto islamski, posebno kada je riječ o ponašanju i etici. Međutim, u radnom životu muslimana primjećuju se ponekad i ostaci importovanog materijalnog života s Istoka, koji su pomiješani i sa lokalnom tradicijom. Tako, recimo, u poljoprivredi su islam i njena kultura donijeli unapređenje u navodnjavanju, prihvaćene su neke nove vrste žitarica, povrća i voća, kao i neke vrste cvijeća, o čemu posebno uvjerljivo govore njihova orijentalna imena. U astronomiji se pojavila upotreba novog, islamskog kalendara – takvima, koji je i danas u upotrebi u vjerskim stvarima, ravnopravno sa tzv. gregorijanskim kalendarom.

3 Andreja Andrejević, "Altin-alem džamija u Novom Pazaru," *Novopazarski zbornik*, br. 1 (1977): 121–136.

Zatim se opažaju promjene u gradnji, ne samo u stilu već i u tzv. namjenskoj gradnji, i to posebno preko podizanja sahat-kula, nazvanih muvekihthana – radi praćenja vremena za namaz i post. Dakle, trajni pečat koji je ostavio neizbrisivi trag tokom viševijekovne osmanske vladavine na ovim prostorima, kada je nastao veliki broj građevina koji su obogatili svjetsku kulturnu baštinu.⁴

Tekstovi koji su pisani u zborniku nosili su neke pouke i poruke i savjete o vjerovanju u Boga, o načinu oblačenja, o načinu ishrane, načinu trgovine, potrebi sticanja znanja, urednosti i slično. Oni su imali poučnu namjenu i cilj. Njihove poruke su okrenute sticanju informacija, korisnom i poučnom predajom koja se prenosila sa generacije na generaciju, imajući u vidu društvene okolnosti i sistem koji je potiskivao sve ono što je pripadalo kulturi vjerovanja.

Radovi pisani u novopazarskim zbornicima su obrađivali tematiku koja ukazuje na islamsku materijalnu kulturu ne ulazeći u duhovnost te kulture. Vjerski objekti su sačuvali kulturu vjerovanja ove sredine, imajući u vidu društvene okolnosti. Pojedini članovi ove zajednice, ugledajući se na dobar primjer, nastavili su tradiciju Osmanlija darivajući svoju imovinu za potrebe zajednice muslimana. Već je naglašeno da su brojni osmanlijski državnici, veziri, paše, defterdari i drugi službenici, od svojih prihoda, podizali po Balkanu razne zadužbine, džamije, mektebe, zemlju, dućane itd.. U Novom Pazaru su, na primjer, takvi plemeniti ljudi ostavili lijepa imanja ili po nekoliko dućana (prodavnica). Zabilježeno je da su tako tri sestre, djevojke, ostavile vakuf u Novom Pazaru, sagradivši jednu džamiju (Altun alem džamiju), česmu (Halimaču) i hadžet (naselje u Novom Pazaru), što je sve do danas u upotrebi.⁵

I na kraju ovog rad prenio bih u cijelosti jedan autororski tekst Andreje Andrejevića, O islamskoj monumentalnoj umetnosti iz XVI vijeka u Jugoslaviji, objavljen u novopazarskom zborniku 1982. gdje se da uočiti na koji način su obrađivane teme islamske kulture iz perioda kada je komunizam vladao ovim prostorima ... „Osmanska monumentalna umetnost je tokom polovinom XVI veka imala još imperijalni karakter. Islamske kupolne građevine, koje su kao svoje zadružbine u ovom stoleću podigle često u našim krajevima, odnosno svom zavičaju, predstavnicima nove vlasti paše, begovi, age i drugi zvaničnici, mnogi među njima lokalni trgovci i zanatlije, svojim visokim prostorima i konstruktivnim odlikama u arhitekturi i čistim stilskim obeležjima u kameno plastici i zidnom slikarstvu, imale su da budu dostojan tumač nove, tursko-islamske ideologije u novoosvojenim područjima i da monumentalnim izgledom zasene ono što je u ovom delu južne

4 Mensur Zukorlić, *Oblici orijentalne kulture na prostoru Sandžaka* (Novi Pazar, 2018), 11.

5 Senko Rašljanin, *Javne česme u Novom Pazaru* (Novi Pazar, 1986), 184.

Evrope bilo ranije stvarano. Ta umetnost je na velikom prostoru Balkanskog poluostrva, od Atine, Jedrene i Sofije do Temišvara, Budima i Banja Luke, najvećim delom izvođena sa podjednakim odlikama. To logično objašnjavaju ne samo često iste ličnosti osnivača i zaslužnih ktitora, koji su znali i na našem tlu ali i u drugim balkanskim zemljama podići svoje zadružbine, već i vladajuće stilističke škole i na prestoničkim uzorima vaspitavani majstori, koji su svojim brojnim delima utiskivali pečat istovetnih osnovnih karakteristika“.⁶

Period rada “Novopazarskog zbornika” u Sandžaku od 1977-1990, neosporno je ambiciozno zamišljen sa ciljem promovisanja sveukupnog društvenog života i materijalnog i nematerijalnog naslijeđa u Sandžaku. Postao je jedini godišnjak i informativni faktor stanovnika Sandžaka i šire. Njegova urednička orijentacija, utjecala je na to da je prihvaćen u Sandžaku, kako sadržajem tako i politika uređivanja na različitim poljima a posebno na kulturno-prosvjetnom planu u uslovi- ma u kojima je izlazio.

Zaključno

Zaključno razmatranje: Uloga „Novopazarskog zbornika“ u očuvanju i afirmaciji islamske kulturne baštine Sandžaka

„Novopazarski zbornik“, kao multidisciplinarna naučna publikacija, od samog osnivanja zauzima posebno mjesto u prostoru naučne i kulturne produkcije Sandžaka. Njegova uloga prevazilazi puko objavljivanje naučnih radova — zbornik je postao svojevrsna institucija znanja, koja kontinuirano doprinosi očuvanju, dokumentovanju i afirmaciji islamske kulturne baštine u regionu.

Kroz brojne tekstove iz oblasti historije, arheologije, filologije, teologije, umjetnosti i etnologije, autori objavljeni u zborniku rasvjetljavaju raznolike aspekte prisustva islama u Sandžaku: od osmanske urbanizacije gradova poput Novog Pazara, preko zadužbina, vakufa i džamija, do duhovnih praksi, obrazovanja i svakodnevnog života muslimanskog stanovništva. Ti radovi ne samo da popunjavaju praznine u opštoj historiografiji, već i otvaraju prostor za kritički dijalog i reinterpretaciju lokalne povijesti.

Zbornik je omogućio i prostor lokalnim istraživačima, profesorima, imamima i arhivistima, koji često nemaju pristup nacionalnim ili međunarodnim platformama, da plasiraju svoja saznanja. Time je, zapravo, demokratizovan pristup naučnoj produkciji i otvoren kanal za valorizaciju znanja koje proizlazi iz same zajednice.

---

6 Andreja Andrejević, “O islamskoj monumentalnoj umetnosti XVI veka u Jugoslaviji,” *Novopazarski zbornik*, br. 6 (1982): 31–41.

Pored naučne funkcije, „Novopazarski zbornik“ igra i kulturno-obrazovnu ulogu. Mnogi radovi izdanja prethodnih godina danas se koriste kao referentna literatura u školama i na univerzitetima, kako u Srbiji, tako i u bošnjačkoj dijaspori. To potvrđuje da se zbornik etablirao kao most između nauke, kulture i identiteta.

U vremenu kada su kulturna sjećanja često fragmentirana ili ugrožena politikom zaborava, „Novopazarski zbornik“ postaje alat za memorijsko mapiranje i reafirmaciju lokalnog identiteta. Njegov doprinos ne leži samo u onome što je do sada dokumentovao, već i u potencijalu koji nosi za buduće generacije istraživača, koji će u njemu pronaći izvor znanja, inspiracije i smjernica za dalji rad.

Zbog svega navedenog, „Novopazarski zbornik“ ostaje trajan temelj akademskog i kulturnog dijaloga u Sandžaku, ali i šire — kao autentičan glas jednog prostora čija je prošlost duboko utkana u islamsku i balkansku civilizacijsku baštinu

Pregled i bibliografija radova u afirmaciji i razvoju islamske kulture “Novopazarskog zbornika” (1977-1990)

1. Azemović Zaim:

- Seoski muslimanski svadbeni običaji iz Sandžaka, 3/1979, 81–88.
- Guslari – stvaraoci iz Sandžaka, 4/1980, 117–122.

2. Andrejević Andrej:

- Altin-alem džamija u Novom Pazaru, 1/1977, 121–136.
- O islamskoj monumentalnoj umetnosti, 6/1982, 31–41.

3. Bećović Mehmed:

- O nekim orijentalnim nazivima u Novom Pazaru, 13/1989, 203–210.

4. Vlahović Breda:

- Pristup proučavanju kulture stanovanja u Novom Pazaru i okolini, 2/1978, 15–22.

5. Vujović Slavica:

- Mekteb uz Altun-alem džamiju u Novom Pazaru, 14/1990, 67–81.

6. Derdemez Husein:

- Verovanja i običaji vezani za neke verske praznike u Barama i okolini, 8/1984, 191–198.

7. Zirojević Olga:

– Novi Pazar u turskim izvorima do kraja XVI veka, 1/1977, 111–120.

8. Memić Mustafa:

– Učenici Velike medrese i revolucija, 6/1982, 75–129.

9. Mujezinović Mehmed:

– Islamski epigrafski spomenici Novog Pazara, 1/1977, 137–155.

– Islamski epigrafski spomenici Novog Pazara, 10/1986, 113–130.

10. Mušović Ejup:

– Islamski spomenici Novog Pazara – istorijski pregled, 9/1985, 67–98.

11. Rašljanin Senko:

– Nešto o ženskoj nošnji Novog Pazara s kraja XIX i početka XX veka, 9/1985, 175–187.

– Javne česme u Novom Pazaru, 10/1986, 181–195.

– Neke pojedinosti o običajnom pravnom regulisanju braka porodice i porodičnih odnosa u novopazarskom kraju, 11/1987, 175–185.

12. Čulafić Vukman:

– Nešto o ranijim muslimanskim svadbenim običajima na primeru nekih novopazarskih sela, 11/1987, 187–192.

13. Šušević Izudin:

– Vakufi u Novom Pazaru u XVI stoleću, 3/1979, 39–52.

LITERATURA

- Šušević, I. 1979. «Vakufi u Novom Pazaru u XVI stoleću.» *Novopazarski zbornik*, br. 3: 39–50.
- Zaim, A. 1979. “Seoski muslimanski svadbeni običaji iz Sandžaka.” *Novopazarski zbornik*, br. 3: 81–88.
- Andrejević, A. 1982. “O islamskoj monumentalnoj umetnosti XVI veka u Jugoslaviji.” *Novopazarski zbornik*, br. 6: 31–41.
- Bećović, M. 1986. “Islamski epigrafski spomenici Novog Pazara.” *Novopazarski zbornik*, br. 10: 113–130.
- Rašljanin, S. 1987. “Neke pojedinosti o običajnom regulisanju braka, porodice i porodičnih običaja u novopazarskom kraju.” *Novopazarski zbornik*, br. 11: 175–185.
- Vukman, Ć. 1987. “Nešto o ranijim muslimanskim svadbenim običajima na primeru nekih sela.” *Novopazarski zbornik*, br. 11: 187–191.
- Mehmed, B. 1989. “O nekim orijentalnim nazivima u Novom Pazaru.” *Novopazarski zbornik*, br. 13: 203–210.
- Vuković, S. 1990. “Mekteb uz Altun Alem džamiju u Novom Pazaru.” *Novopazarski zbornik*, br. 11: 67–81.
- Bejtić, M. 1956. *Dvestoti broj Bratstva / Bratstvo (Novi Pazar)*. br. 200, 4.
- Rašljanin, S. 1986. *Javne česme u Novom Pazaru*. Novi Pazar, 184.
- Evlija Čelebi. 1979. *Putopis*. Sarajevo, 265–266; 1972. Ejup Mušović, “Evlija Čelebi o Novom Pazaru,” *Mostovi*, 84–90.
- Šabanović, H. 1964. *Kraište, Isa-Bega Isakovića, Zbornik katastarskih popisa iz 1455. godine*. Sarajevo, 25.